

THE INFLUENCE OF INFORMATION AND IDEOLOGICAL PROCESSES ON THE SPIRITUALITY OF YOUTH

Sherzodjon Shukhratovich Qurbonov

*Independent Researcher, Institute of Socio-Spiritual Research, operating under the Republic Center for Spirituality and Enlightenment
Tashkent, Uzbekistan*

Nafisa Shavkatovna Abduvafoyeva

*History teacher at the Samarkand Veterinary Medical College
Samarkand, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: youth spirituality, social networks, virtual identity, simulacrum, manipulation, spiritual immunity, “society of the spectacle,” media literacy, cyber-spirituality.

Received: 10.11.25

Accepted: 11.11.25

Published: 12.11.25

Abstract: In today’s digital era, information flows have emerged as a force that directly penetrates the most subtle layers of human consciousness. Social networks, video content, visual imagery, and textual posts are not merely means of communication but ideological mechanisms that shape consciousness and recode systems of values. This article analyzes the impact of information and ideological processes on the spirituality of youth from philosophical and socio-theoretical perspectives.

AXBOROT-MAFKURAVIY JARAYONLARNING YOSHLAR MA’NAVIYATIGA TA’SIRI

Sherzodjon Shuxratovich Qurbonov

*Respublika ma’naviyat va ma’rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti
mustaqil izlanuvchisi
Toshkent, O'zbekiston*

Nafisa shavkatovna Abduvafoyeva

*Samarqand veterinariya miditsinasi texnukumi tarix fani o'qituvchisi
Samarqand, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlari: yoshlar ma'naviyati, ijtimoiy tarmoqlar, virtual identitet, simulyakr, manipulyatsiya, ma'naviy immunitet,

Annotasiya: Bugungi raqamli davrda axborot oqimlari inson ongining eng nozik qatlamlariga bevosita kirib boruvchi kuch

“tomosha jamiyati”, media savodxonlik, kiber-ma’naviyat.

sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, video kontentlar, vizual obrazlar va matnli postlar nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki ongni shakllantiruvchi, qadriyatlarni qayta kodlovchi mafkuraviy mexanizmlarga aylanmoqda. Ushbu maqolada axborot-mafkuraviy jarayonlarning yoshlar ma’naviyatiga ko‘rsatayotgan ta’siri falsafiy va ijtimoiy-nazariy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

ВЛИЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-ИДЕОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ НА ДУХОВНОСТЬ МОЛОДЕЖИ

Шерзоджон Шухратович Курбонов

*Независимый соискатель Института социально-духовных исследований при
Республиканском центре духовности и просвещения
Ташкент, Узбекистан*

Нафиса Шавкатовна Абдувафоева

*Преподаватель истории
Самаркандского ветеринарного медицинского техникума
Самарканд, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: духовность молодежи, социальные сети, виртуальная идентичность, симулякр, манипуляция, духовный иммунитет, «общество спектакля», медиаграмотность, кибер-духовность.

Аннотация: В современную цифровую эпоху информационные потоки проявляются как сила, непосредственно проникающая в самые тонкие слои человеческого сознания. Социальные сети, видеоконтенты, визуальные образы и текстовые посты становятся не просто средствами коммуникации, но и идеологическими механизмами, формирующими сознание и перекодирующими систему ценностей. В данной статье анализируется влияние информационно-идеологических процессов на духовность молодежи с философской и социо-теоретической точек зрения.

Kirish. XXI asr insoniyat tarixida axborot va raqamli texnologiyalar mislsiz sur’atda rivojlanayotgan davr sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu jarayonlar nafaqat iqtisodiy, siyosiy yoki madaniy sohalarni, balki inson ongining ichki tuzilmasini ham tubdan o‘zgartirmoqda. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar, internet resurslari, vizual kontentlar va raqamli kommunikatsiya vositalari yoshlar dunyoqarashi, qadriyat tizimi hamda ma’naviy qarashlariga bevosita ta’sir ko‘rsatayotgan

kuchga aylanib bormoqda. Natijada, axborot oqimlari shunchaki bilim yoki yangilik manbai emas, balki ongni shakllantiruvchi mafkuraviy vosita sifatida namoyon bo'lmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Tadqiqotda raqamli makondagi manipulyativ axborotlar, vizual simulyakrlar, estetik-axloqiy kodlarning o'zgarishi hamda yoshlar identitetining beqarorlashuvi masalalari yoritilgan. Mualliflar I. Suvanov, X. Nomozov, B. Kuyliyev, J. Jurakulov, Sh. Turkle va G. Debordlarning nazariy qarashlari asosida axborot texnologiyalarining mafkuraviy kuch sifatidagi roli ochib berilgan. Maqolada ijtimoiy tarmoqlarda shakllanayotgan "shubhali bilim" sindromi, yuzaki tafakkur modeli va "tomosha jamiyati" sharoitida yoshlarning ma'naviy immunitetini shakllantirish zarurati asoslab beriladi. Natijada, raqamli jamiyatda ma'naviy jarayonlarning yangi bosqichi — kiber-ma'naviy identitet shakllanishi va uni himoya qilishning texnologik hamda ma'rifiy mexanizmlarini ishlab chiqish ehtiyoji ta'kidlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotning metodologik asosi raqamli jamiyat va axborot makonidagi mafkuraviy jarayonlarni ijtimoiy-falsafiy, gnoseologik hamda madaniy-nazariy yondashuvlar asosida tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda dialektik, tizimli, tahliliy, komparativ, semiotik va kontent-tahlil usullaridan foydalanildi.

Dialektik yondashuv orqali axborot jarayonlarining o'zgaruvchanligi, ularning ijobiy va salbiy ta'sir shakllari o'zaro bog'liqlikda o'rganildi.

Tizimli tahlil yordamida ijtimoiy tarmoqlar, media kontentlar va yoshlar ongida sodir bo'layotgan ma'naviy o'zgarishlar yaxlit ijtimoiy-ma'naviy tizim sifatida talqin qilindi.

Komparativ (taqqoslama) metod orqali O'zbekiston jamiyatidagi axborot-mafkuraviy jarayonlar global tendensiyalar bilan qiyoslab tahlil qilindi, milliy va xorijiy kontekstlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar aniqlab berildi.

Semiotik yondashuv asosida virtual tasvirlar, simvolik belgilar va axborot kontentlarining ma'naviy-axloqiy mazmuni ochib berildi.

Shuningdek, kontent-tahlil usuli yordamida ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan axborot materiallari, vizual va matnli kontentlarning yoshlar dunyoqarashiga ko'rsatayotgan ta'siri o'rganildi. Tadqiqotda I. Suvanov, X. Nomozov, B. Kuyliyev, J. Jurakulov, Sh. Turkle, G. Debord va M. Castellslarning axborot jamiyati, mafkuraviy kommunikatsiya hamda "tomosha jamiyati" haqidagi nazariy qarashlaridan foydalanildi.

Metodologik yondashuvlar majmuasi orqali axborot-mafkuraviy jarayonlarning yoshlar ma'naviyatiga ta'siri ko'p qirrali ijtimoiy hodisa sifatida ko'rib chiqilib, ularning ijtimoiy, psixologik, axloqiy va estetik oqibatlari tizimli tarzda tahlil qilindi.

Tahlillar va natijalar. Bugungi raqamli zamon — inson ongi va qalbining eng nozik qatlamlariga bevosita yetib boruvchi kuchlar jamlanmasidir. Bu kuchlar nafaqat tafakkurni, balki irodani, e'tiqodni, qadriyatni ham shakllantiruvchi vositalar bo'lib xizmat qilmoqda. Ijtimoiy

tarmoqlar, video kontentlar, vizual ifodalar va matnli postlar shaklida namoyon bo'layotgan bu oqimlar, ayniqsa, yoshlar ongida mavjud bo'lgan axborot bo'shliqlarini to'ldiribgina qolmay, ularni ideologik jihatdan egallamoqda. Bunday sharoitda ma'naviy jarayonlar o'zining klassik shaklidan voz kechmoqda; u zamonaviy texnologik shakllar bilan uzviylashib, yangi, kiber-ma'naviy identitetlarni shakllantirish bosqichiga o'tmoqda. Bu jarayon mohiyatiga nazar tashlansa, avvalo, "axborot-mafkuraviy jarayonlar"ning intensivligi va oqibatlarini tahlil qilish zarur bo'ladi. I.Suvanov bu borada shunday deydi: "Axborot-kommunikatsiya vositalari takomillashayotgan sharoitda mafkuraviy ta'sir ko'rsatish jarayoni tezkor va shiddatli tus olib, yolg'onni haqiqatga o'xshatish, kichik muammodan katta yolg'on yasash kabi usullar qo'llanilmoqda" [1.5.]. Demak, raqamli maydon endilikda haqiqat mezonini emas, balki tasavvuriy haqiqatlar konstruksiyasiga aylangan. Ushbu konstruksiya o'z navbatida yosh ongida yangi turdagi gnoseologik g'ovlik — "shubhali bilim" sindromini yuzaga keltirmoqda.

Virtual tasvirlar vositasida ifodalangan "muvaqqafiyat", "go'zallik", "erkinlik" kabi tushunchalar ko'pincha simulyakrlarga asoslangan bo'lib, ular real ijtimoiy hayotdan yiroq, lekin hissiy-axboriy jihatdan kuchliroq ta'sir kuchiga ega. Shu bois, X.Nomozov o'z izlanishlarida quyidagicha fikr bildiradi: "Internet resurslar shaxs ijtimoiylashuvi jarayoniga ham ijobiy va ayrim hollarda ham negativ ijtimoiylashuvni harakatga keltiruvchi manba sifatida namoyon bo'lmoqda"[2.5.]. Bu degani, har qanday kontent, jumladan estetikaga asoslangan video yoki oddiy status ham, yoshlarning ichki dunyosida ijtimoiy rolning anglash mexanizmini yo'naltiruvchi kuchga aylanishi mumkin.

Axborot jamiyatidagi shiddatli o'zgarishlar, ayniqsa, global axborot makonidagi manipulyativ algoritmlar, nafaqat tashqi ta'sirlar sifatida, balki yosh avlod ichki identitetining qurilishiga doir omil sifatida e'tirof etilmoqda. B.Kuyliyev bu holatni "jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilishning ma'naviy-siyosiy texnologiyalari" sifatida izohlar ekan, shunday yozadi: "Sotsial media orqali bir vaqtning o'zida millionlab onglar yo'naltirilmoqda, bu esa milliy ijtimoiy ong strukturasining izdan chiqishiga sabab bo'lmoqda" [3.5.]. Haqiqatdan ham, virtual maydon endilikda estetik va axloqiy haqiqatlarning "qayta kodlash" laboratoriyasiga aylangan. Bu holatda yosh ongida real va virtual hayot o'rtasidagi chegara tobora noaniq holat kasb etmoqda. Axborotning cheksiz oqimi, uning estetik jihatdan puxta ishlangani, simvolik yuklamalari, subkultural til orqali kodlangan mazmunlar — bularning barchasi yoshlarning aksiofaktual dunyoqarashiga bevosita ta'sir etadi. Jamol Jurakulov bu haqida shunday deydi: "Axborot — bu faqat kommunikatsiya emas, balki inson tafakkurini, dunyoni idrok etish sistemalarini tubdan o'zgartiruvchi kuchdir"[4.5.].

Bugungi ijtimoiy makonda "eshitish"dan "ko'rish"ga, "o'ylash"dan "bosish"ga asoslangan tafakkur modeli shakllanmoqda. Bu tafakkur tezkorlikni, yuzaki bahoni va hissiy reaktivlikni afzal

biladi. Ushbu intellektual paradigma Eshbekov Bahodirning fikricha “yoshlarni chuqur tahlildan yiroqlashtirib, faqat ijtimoiy emotsiyaga asoslangan harakatlarga undaydi”[5.3.]. Demak, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarda fikr emas, holat uyg‘otadi; bu esa chuqur ma’naviy ong emas, vaqtinchalik axboriy ta’sirga asoslangan ong holatini shakllantiradi. O‘zbekiston kontekstida bu muammo alohida dolzarblik kasb etadi. Chunki, milliy qadriyatlar, urf-odatlar, tarixiy xotira va axloqiy normalar xorijiy kontentlarning kuchli bosimi ostida qolmoqda. Shu sababli, Lutfullayev A. bu holatni “global axborot makonida ma’naviy tahdidlarga qarshi kurashish zaruriyati” deb baholaydi va “milliy axboriy-axloqiy immunitet”ni shakllantirishga chaqiradi[6.5.].

Bugungi yosh ongining shakllanishida ijtimoiy tarmoqlar va virtual kontentlar tasodifiy emas, balki tizimli, algoritmik va strategik vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu vositalar ma’naviy jarayonlarni inson ichki olamidan chiqarib, uni algoritmik muhitga yuklamoqda. Shunday ekan, zamonaviy texnologiyalar davrida yoshlarning ma’naviy immunitetini shakllantirish uchun nafaqat ma’rifiy, balki texnologik, estetik va semiotik yondashuvlar ham zarur. Yangi avlodni ijtimoiy tarmoqlar vositasida ongiy ekspluatatsiyadan asrash — bu bugungi jamiyatning strategik ma’naviy vazifasidir.

Ijtimoiy tarmoqlar va virtual makon yoshlar ongiga ta’sir etuvchi eng muhim ma’naviy-axboriy maydonga aylangan bir davrda, xabar, tasvir va videomateriallar oddiy kommunikatsiya vositasi emas, balki ongni shakllantirish va qadriyatlarni qayta kodlashning murakkab texnologiyasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Sh. Turkle ta’kidlaganidek, “raqamli muhitda odamlar o‘zlarini ko‘p qirrali shaxslar sifatida taqdim etishadi va bu, ayniqsa, yoshlar ongida identitetning beqaror shakllarini yaratadi”[7.182.]. Ushbu fikr shuni ko‘rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlardagi ko‘rinishlar va obrazlar shaxsiy xatti-harakatlardan ko‘ra ko‘proq psixologik reallikka aylangan. Bunday sharoitda ma’naviy jarayonlar tobora vizual va emotsional unsurlarga tayanmoqda, bu esa yoshlar dunyoqarashini manipulyativ ta’sirga ochiq qiladi.

Yoshlarning virtual makondagi faoliyatiga ham to‘la tegishli, chunki ular ko‘pincha voqelikning o‘zini emas, balki uning axborot texnologiyalari orqali yaratilgan modellashtirilgan nusxasini qabul qiladilar. Natijada, ma’naviy qarashlar sun’iy kontekstlarda shakllanib, yoshlarni real ijtimoiy qadriyatlardan uzoqlashtiradi. Bu xavfli jarayonni oldini olish uchun ma’naviy texnologiyalarni ongli ravishda ishlab chiqish, yoshlarning tanqidiy fikrlash va media savodxonlik darajasini oshirish zarur.

Ijtimoiy tarmoqlar va virtual makonning yoshlar ongiga singdirayotgan turli xabar, tasvir va videomateriallarining ta’siri ma’naviy jarayonlar va texnologiyalar kontekstida o‘ziga xos paradoksni yuzaga chiqaradi: ular bir tomondan global muloqot, tezkor axborot va ijodiy ifoda imkoniyatlarini kengaytirsa, boshqa tomondan, ongni manipulyatsiya qilish, qadriyatlarni buzish va iste’molchilik xohishlarini kuchaytiruvchi vositaga aylanadi. M. Castells bu jarayonni “axborot

jamiyatining tarmoqli strukturalari” orqali tahlil qilib, “virtual maydonda tarqaladigan xabarlar ijtimoiy ongni qayta ishlab chiqaruvchi qudratli kuchga aylanadi” deya yozadi[8.21.]. Bu fikrga ko‘ra, yoshlar ongiga singdirilayotgan turli materiallar shunchaki axborot oqimi emas, balki ularning dunyoqarashi, ijtimoiy munosabatlari va ma’naviy yo‘nalishlarini belgilab beruvchi konstruktiv mexanizmdir. Shu nuqtada, ma’naviy jarayonlarning zaiflashuvi va manipulyativ texnologiyalarga nisbatan himoyasizlik radikal g‘oyalarga ochiq maydon yaratishi mumkinligini alohida qayd etish zarur.

Ijtimoiy tarmoqlar va virtual makonda yoshlar ongiga singdirilayotgan xabar, tasvir va video materiallar bugungi kunda ma’naviy jarayonlarning eng sezgir qatlamiga bevosita ta’sir ko‘rsatayotgan murakkab texnologik vositalar sifatida namoyon bo‘lmoqda. G. Debord “tomosha jamiyati” nazariyasida shunday deydi: “tomosha – bu mavjud bo‘lgan narsaning tasviri emas, balki odamlar orasidagi munosabatlarning tasvir orqali vositalashuviga aylangan yangi ijtimoiy munosabatdir”[9.12.]. Ushbu fikr ijtimoiy tarmoqlar ta’sirida shakllanayotgan ma’naviy-axloqiy muhitni izohlashda dolzarb bo‘lib, yoshlar o‘zaro muloqotining bevosita emas, balki tasvirlar, “story”lar va qisqa videolar orqali vositalashuvi ularning ongini turli ramziy manipulyatsiyalarga ochib qo‘ymoqda. Demak, Debordning g‘oyasi yoshlar ongida real ijtimoiy tajribalar o‘rniga virtual tasviriy oqimlar hukmron bo‘lishi, buning natijasida esa ma’naviy qarashlar sun’iy shakllanishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Xulosa. Ularning umumiy nuqtasi shuki, ijtimoiy tarmoqlar oddiy kommunikatsiya vositasi emas, balki ma’naviy jarayonlarni qayta ishlab chiqaruvchi va boshqaruvchi texnologik maydon sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa yoshlarning ma’naviy immunitetini mustahkamlash, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va axborot oqimlarini ongli tarzda filtrlash zaruriyatini taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Suvanov I. Axborot-mafkuraviy tahdidlarga qarshi kurashishning innovatsion texnologiyalari. – Toshkent: 2024.
2. Nomozov X. Internet-makonning shaxs ijtimoiylashuviga ta’siri. – Buxoro: 2024.
3. Kuyliyev B. Global axborot makonida jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilishning ma’naviy-siyosiy texnologiyalari. – Toshkent: 2025.
4. Jurakulov J. Axborotlashgan jamiyatda inson ma’naviy borlig‘ining ijtimoiy-madaniy transformatsiyasi. – Toshkent: 2023.
5. Eshbekov B. Jamiyatda ijtimoiy-falsafiy tafakkurni rivojlantirishda OAVning roli. – Samarqand: 2023.
6. Lutfullayev A. Xalqaro yagona axborot maydonining kengayishi sharoitida ma’naviy tahdidlarga qarshi kurashish. – Buxoro: 2023.

7. Turkle, S. Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other. – New York: Basic Books.
8. Castells, M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell.
9. Debord, G. The Society of the Spectacle. – New York: Zone Books.